

A „horthysta katonatiszt” mint potenciális kém a Rákosi-korszakban

A Magyar Királyi Honvédség tisztjeinek 1945 utáni sorsát meghatározta „horthysta múltjuk” és az, hogy részt vettek a Szovjetunió elleni háborúban. Igazolási eljárásokon kellett átesniük, és sokukra internálás várt abban az esetben is, ha nem kellett a népbíróság előtt számot adniuk háborús cselekedeteikről. A kommunista hatalomátvétel után pedig tömeges eljárások indultak ellenük. Más „reakciós elemekkel” együtt a kommunisták saját hatalmi törekvéseik ellenségének tekintettek őket, és ennek megfelelően jártak el velük szemben.¹ A vádak egy része 1945 előttre datálódott, többnyire osztályharcos szempontból ítélve meg a tiszteknek az alárendeltjeikkel szembeni magatartását, sematikus, nem pontosított háborús bűnöket vagy németbarátságot és a „fasiszta múltat” számon kérve. A jelen bűneihez a szovjetellenesség és a népi demokrácia elleni tevékenység különböző formái sorolódtak, mint a Magyar Közösséghez vagy demokratikus pártokhoz való tartozás, az egyházakkal való együttműködés, kémkedés és szabotázs. Gyakori vád volt az angol-amerikai katonai támadásban és a Horthy-rendszer visszaállításában való reménykedés, valamint a kommunista párttal és vezetőivel való leszámolás szándéka is.² E nagy formátumú tervek a legjelentéktelenebb ügyekben is felbukkannak, és bár a perek többsége a kommunisták hatalmi céljait szolgáló koncepciók eljárás volt, függetlenül a vádlottak bűnösségétől vagy ártatlanságától, az iratok vizsgálatakor szembeötlő a jogszerűség látszatához, kereteihez való kényszeres – és irracionális – ragaszkodás.

A vizsgált iratokban feltűnően különválik a háborút követő évekre vonatkozó, valószínűleg tekinthető állítások rétege és a Rákosi-korszak külső és belső ellenségképét anakronisztikus módon visszavetítő, a kihallgatók által konstruált szövegrészek. Az 1945–46-ban nyugati hadifogságban levő katonák vélhették úgy, hogy még képlékeny a helyzet, hogy Magyarország sorsa nem dőlt még el, azt azonban csak a növekvő szovjet befolyás elkerülésének reménye tehetné hihetővé számukra, hogy az angolok és az amerikaiak – már a Szovjetunió ellen – folytatni fogják a háborút, vagy hogy támogatnának egy magyarországi fegyveres konfliktust. Ezen – visszatekintve utópisztikusnak tűnő – elképzelések-remények közzájön foroghattak a nyugati hadifoglyok körében, ám az valószínűtlen, hogy már akkor a népi demokrácia ellen szervezkedtek volna; bár nyilvánvaló, hogy nem azt tekintették kívánatos politikai rendszernek. Gyakran kerülhetett szóba az a feltételezés, mely szerint a nyugatról hazatérő tiszteket Szibériába fogják vinni, vagy a pilóták számára az a kilátás, hogy nem ülhetnek többé gépre.³ Ezek a félelmek motiválhatták a kémkedésre való vállalkozást is, ám a vallomásokban felidézett hírek nagy részének megszerzéséhez nem volt szükség különösebb konspirációra, hiszen azok az újságokban is szerepeltek: a földosztás, a vonatok zsúfoltsága, az egekbe szökő élelmiszerárak vagy az infláció nem volt titok a háború utáni Magyarországon. Úgy tűnik, a kémkedés lényege ekkor a naprakész információk összegyűjtése volt, bár az is felvetődött, hogy illegális „egyházi vonalat” építsenek ki Magyarországon.⁴

Egy korabeli per dokumentumai – előállítási és őrizetbe vételi javaslat, kihallgatási tervek, jegyzőkönyvek, a fogdahálózat jelentései, írásos vallomások, kiértékelések, vádirat, ítéletek – nem spontán keletkezett források, hanem a hatalom inspirációjára és akaratából jöttek létre. Az iratokból a politikai rendőrség és az igazságszolgáltatás működésének mechanizmusa mellett a koncepció felépülésének folyamata – és buktatói is – felsejlenek. Ezen források értéke sok szempontból vitatható, hiszen a szövegek – még ha szó szerinti idézetnek tűnnek is – többszörös szűrőn, illetve deformáción mentek át lejegyzésükig. Az elhangzottak írásba foglalásakor és a jegyzőkönyvek gépiratának elkészültekor is vannak szándékos és véletlen változtatások, hibák, nem említve az előzetes terveket, elvárásokat. A koncepciók eljárások irataiban foglaltak legnagyobb része eleve konstrukció, a megszólaló valós mondandója, szándéka és az eredeti szövegekörnyezet semmiképpen nem rekonstruálható pontosan, ám mégsem gondolhatjuk, hogy ezen dokumentumok nem tartalmaznak értékelhető információkat vizsgálódásunk tárgyához.

Az kétségtelen, hogy a nyugati katonai emigráció vezetői törekedtek az itthoni hírek beszerzésére, de az ellenséges politikai vagy kémtevékenységet folytatók jóval kevesebben lehettek, mint a fenti okokból elítéltek. A katonai kémügyekben a leggyakoribb vádak között szerepelt, hogy a gyanúsított együttműködött Martsa Sándor ezredessel,⁵ aki Magyarországra irányuló hírszerző hálózatot szervezett.⁶ Rajta kívül számos alkalommal felbukkant a francia „*vonalat*” képviselő Zákó András vezérőrnagy⁷ és Bak András,⁸ valamint Korponay Miklós⁹ neve is. Korponay még 1942-ben tervezte meg egy irreguláris, különleges alakulat – a kopjás mozgalom – létrehozását, amit 1944-ben Zákó András vezérőrnagynak a vezetésével valósítottak meg. A „*kopjások*” célja kis létszámú szabadcsapatok kiképzése után hírszerzés és a szovjet hadsereg hátában szabotázsakciók, bomlasztó tevékenység végrehajtása volt. A háború végén Ausztriába települve, majd hadifogságban is folytatták a szervezést, és felvették a kapcsolatot az angol és amerikai hírszerzéssel.¹⁰ A kopjás mozgalom 1949-ben beolvadt az év elején megalakult Magyar Harcosok Bajtársi Községébe (MHBK), folytatva annak tevékenységét.¹¹ Az emigránsok ügynökhálózat és futárok segítségével igyekeztek információkat szerezni Magyarországról, de 1948 és 1950 között az ÁVH és a Katonapolitikai Osztály hazai kapcsolataik nagy részét felszámolta.¹² Ennek ellenére az MHBK tovább folytatta tevékenységét, és a hazai eljárások sem zárultak le: 1950-től megindult a volt katonatisztek ellen a hidegháborús perek sokasága.

Ezek illusztrációjaként egy tipikus történetet idézek fel: Skriba Ferenc repülő százados 1952–53-as pere a légierők tisztjei elleni eljárások sorába illeszkedik,¹³ és kapcsolatba hozható a nyugati katonai emigrációra irányuló nyomozással is.¹⁴ Skriba személye egy 1950 novemberében kezdődött kémügy felgöngyölítése során került szóba, a per IV. rendű vádlottja, Németh István¹⁵ tett említést weissensteini találkozásukról. Felvetődhet a kérdés, hogy ha már ekkor ráterelődött a figyelem, miért nem együtt tárgyalták az eseteket. A dossziék anyagából erre eddig nem derült fény – hacsak az nem kívánt külön eljárást, hogy az említett per vádlottjai feltehetően végeztek futárszolgálatot és adatgyűjtést, Skriba viszont szinte bizonyosan nem lett beszerelve.

Az őt érintő eljárás előzményének tekinthető per középpontjában hét korábbi weissensteini hadifogoly állt. Az I. rendű vádlottat, dr. Lenk Jánost¹⁶ vallomása szerint Martsa Sándor 1946-ban, hazatelepülési szándékáról tudomást szerezve szervezte be: tízezer pengő díjazásért arról kellett adatokat gyűjtenie, hogy mi történik a hazatért katonákkal, milyen az ország politikai, gazdasági élete, mennyire

erős a határőrizet. 1945 és 1947 között többször járt Magyarországon, de 1945. október 6-tól már kettős ügynökként, miután a magyar elhárító szervek „megfordították”. E ponton kissé homályossá válik a történet, mert vallomása szerint erről tájékoztatva kinti kapcsolatait, továbbra is teljesített futárszolgálatot. 1947 áprilisában itthon ismét elfogták, és szökési kísérlet miatt közel egy évre internálták, de tevékenységével ott sem hagyott fel: internált társai közül sikerült három személyt beszerveznie a kopjások közé.¹⁷ Dr. Lenk János és társai ügyében 1952. április 25-én hirdettek ítéletet, őt hűtlenség és a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés miatt első fokon halálra ítélték, de ezt másodfokon életfogytiglani börtönbüntetésre enyhítették.¹⁸

Témánk szempontjából a VII. rendű vádlott, Sz. D. személye is fontos: ő a legeredményesebb második világháborús magyar vadászpilóta volt, aki a 101., „pumas” repülőezredben szolgált.¹⁹ Sz. D.-t ezredtársai nyugati tevékenységéről faggatták, „rávallatták” Tóth Lajosra is.²⁰ Utóbbi egyike lett a nem sokkal később, 1951 februárjában szabotázs és kémtevékenység vádjával letartóztatott tizenhárom – zömében „pumas” – régi tisztnek, akiket a „repülős ügyben” állítottak bíróság elé.²¹ A fő vádpont szerint a honvédségbe beépülve „nyugaton maradt társaik megbízásából” kémkedtek, és arra készültek, hogy a bekövetkező háború esetén gépeikkel átálljanak a támadó angolokhoz.

A Skriba Ferenc repülő százados elleni eljárás menetében és a felmerült vádakban sok a hasonlóság a fentiekkel. Bár Németh István vallomásában rá nézve terhelő adat nem hangzott el, az ÁVH látókörébe kerülve nem sok esélye volt arra, hogy elkerülje a gyanúsítást. A koncepciók peres lefolytatása ezen a szinten is pontos koreográfia szerint történt: két vastkos dossziéja²² nagyszabású esetet sejtet, ám az iratokból a korban „átlagos” történet bontakozik ki: a háborút és a hadifogságot követő útkeresés, a kialakuló új viszonyok közötti eligazodás – beilleszkedés? – igényével tett lépések sora.

Skriba Ferenc háromgyermekes családapja, 1938-tól tartalékos, majd 1941-től a légierő hivatásos tisztje lett. 1945 tavaszán alakulatával Ausztriába vonult vissza, és hamarosan angol hadifogságba került. A magyar kórház gépkocsivezetője lett, a gyógyszer- és betegszállítások kapcsán viszonylag nagy mozgásszabadságot élvezve. 1945 októberében térhetett vissza Magyarországra, igazolása után jegyzői tanfolyamot végzett, majd Kőszegen helyezkedett el, 1946-ban a kommunista pártba is belépett. 1950-ben behívták a Magyar Néphadseregbe, mert a légierő 1949-ben megkezdődött, rohamléptékű fejlesztésében szükség volt a képzett pilótákra. Politikai okokból azonban már 1951-ben elbocsátották a régi tiszti állomány 80 százalékát,²³ és sokuknak bírósági eljárással is szembe kellett nézniük. Ez várt 1952-ben Skriba Ferencre is, akinek ügyét Németh István vallomása alapozta meg: „1945 júliusában részt vett a weissensteini táborban Vasvári volt altábornagy,²⁴ Martsa ezredes, Korponai Miklós vezérkari százados vezetésével tartott értekezleten, amelyen a Magyarország ellen irányuló felderítőmunkát és az ezzel kapcsolatos feladatokat tárgyalták meg.”²⁵ E megbeszélésen Németh szerint szó volt még Magyarország dunántúli részének az angolok és a Szent László hadosztály²⁶ által való megszállásáról is.

A vallomások tartalmát nyilvánvalóan befolyásolták a kihallgatók elvárásai, sugalmazásai és az „elv”, amely szerint pusztán a gyanúsított jelenléte egy feltételezhetően ellenséges környezetben elegendő bizonyíték bűnösségére. Ha ugyanis ott volt, együtt is kellett működni az árulókkal/kémekkel.²⁷ Nem lehet

tudni, hogy Németh saját tapasztalatai alapján következtethetett arra, hogy Skriba Ferencet is beszervezték Weissensteinben, vagy kihallgatóinak nyomására állította ezt. Saját hírszerzői tevékenységéről nyilatkozva Németh István elmondta, hogy 1946 tavaszán azt a feladatot kapta Martsától, hogy a Magyarországról érkezett személyeket hallgassa ki. Csupán két esetről számolt be, amikor az instrukciók alapján katonai, politikai, gazdasági és ipari jellegű híreket gyűjtött.²⁸ Különösen érdekes az a néhány mondat, melyekben Németh Martsa Sándor helyzetértékelését idézi fel, mert amennyiben ez valóban 1946 tavaszán hangzott el, azt mutatja, hogy az ezredesnek igen pontos képe volt a kialakult viszonyokról, ugyanis arról beszélt, hogy a győztesek között „*lapuló ellentétek vannak, melyek a későbbiek során egész biztosan éles formában fognak megnyilvánulni. Beszélt arról, hogy Magyarországon jelenleg a Kisgazdapárt abszolút többséggel futott be a választáson, ennek dacára a hatalom nem Nagy Ferencé, hanem Rákosi Mátyás kezében van, aki szerinte Moszkva embere. Ugyancsak beszélt arról, hogy a magyar értelmiségiek helyzete a megváltozott magyarországi rendszerben teljesen kilátástalan, mert Magyarországon is ugyanúgy mint a Szovjetunióban, az értelmiséget likvidálni fogják!*”²⁹

A Martsával való kapcsolattartás gyanújába kevert Skriba Ferenc elleni eljárás megindítását a kor kívánalmainak megfelelően számos ideológiai töltetű váddal támasztották alá: „*Szülei 7 hold földdel rendelkező kulák-korcsmárosok voltak, apósa a múltban nyilas szervező volt, népellenes tevékenységéért 3 év börtönbüntetésre ítélték. Tényleges katonai szolgálatának letöltése után mint karpaszományos tartalékos tiszti iskolát végzett, tisztté avatása után 1938-ban továbbszolgálatot vállalt. A Horthy-hadseregben beosztottaival kegyetlenkedett, indokolatlanul kötetett ki embereket, géppisztollyal kényszerítette ki nyugatra beosztottait. Rendszeresen tesz Párt- és Szovjetunió-ellenes kijelentéseket. Baráti köre Párt- és Szovjetunió-ellenes volt horthysta tisztekből áll, akik legnagyobb része hírszerzéssel gyanúsítható.*”³⁰ A továbbiakban hangsúlyozzák azt a tényt, hogy angol fogságba került, és a „*Szövetséges Haderők Katonai Kormányhivatala*” által kiadott, a CIC³¹ által is láttamozott különleges igazolvánnyal rendelkezett. A későbbiekben disszidálás elősegítésével és államtitok megsértésével is bővült a vádak sora.

Skriba Ferenc ügyének dokumentációjában a szokványos nyomozati és bírósági iratok mellett fogdahálózati jelentések is nagy számban találhatóak. Az őrizetbe vett katonatiszt bizalmába férkőző, annak hangulatát, magatartását, az ügyével kapcsolatos megnyilvánulásait jelentő zárkatárs – fedőneve „Bozsó István” – feltehetően maga is fogoly volt, akit ígéretekkel vehettek rá az ügynöki szerep vállalására. Jelentései ugyanis nem arról tanúskodnak, hogy kényszer alatt cselekedett: kommentárjai, személyes-személyeskedő megjegyzései, sőt a kihallgatónak szóló tanácsai készséges együttműködőt sejtetnek. Kiletét nem sikerült feltárni, saját szerepére, életének tényeire vonatkozó megjegyzést pedig ritkán közöl jelentéseiben. Bár többször említi, hogy 1945 előtt a katonai hírszerzés tisztje volt, jelentéseinek stílusa, megszövegezése alapján okunk van kételkedni abban, hogy iskolázott ember volna. Azt sem tudjuk, valóban tett-e olyasmit, ami miatt bíróság elé állíthatták volna – fedőtörténete meghiúsult disszidálási szándékról szól. Politikai megnyilvánulásai egyértelműek: rendszerhűségét különféle módokon és bizonyára nem véletlenül több alkalommal is kifejezésre juttatja. Az ügy vizsgálata szempontjából e dokumentumok azért fontosak, mert nagyon jól kiegészítik egymást a kihallgatási tervek és jegyzőkönyvek, valamint a zárkatárs jelentései, melyek ügynöknek a kihallgatás menetében játszott szerepéről is informálnak.

1952. január 31-én készült el az első, Skriba Ferencre vonatkozó kihallgatási terv.³² Az ebben felsorolt kérdések a továbbiakban is ismétlődnek majd: életrajzi adatai mellett múltbeli magatartása, nyugatra településének tényei, ottani tartózkodási helye, társai érdekelték az ÁVH-t. Adatokat kértek a hadifogolytáborokról, a megszállási zónákról, weissensteini látogatásáról, a számára kiállított igazolványról, s végül a Szent László hadosztályról, a kopjásokról, a pumásokról. E napon kelteződött „Bozsó István” első jelentése³³ is. Beszámolója szerint Skriba Ferenc *„felzaklatott idegállapotban jött be. Állítása szerint semmi olyasmit nem csinált, ami miatt letartóztathatták volna.”* Reménykedik abban, hogy hamar kiengedik, de azt is elképzelhetőnek tartja, hogy hamis tanúvallomások alapján bent tartják. Próbálja kitalálni, miért tartóztatták le, legvalószínűbb okként egy 1951. decemberi megjegyzését említi, amikor bírálta egy szovjet repülési szakszöveg hibás fordítását. Mint később megtudta, ezt rossz néven vették, és elképzelhetőnek tartja, hogy emiatt hozták be. Családjára hivatkozva azt állította, miattuk se tett volna semmi büntetendőt. Zárkatársától aziránt érdeklődött, verik-e a foglyokat – „Bozsó” azt válaszolta neki, hogy őt korábban megfenyegették ezzel. Skriba másnapi kihallgatásán³⁴ csak annyit mondott el, hogy a hefti magyar kórház gépkocsivezetőjeként mozoghatott szabadon az angol zónában – a sokat emlegetett *„CIC igazolványt”* is ezért kapta. Weissensteinből csak egyetlen ismerősére emlékezett, még a táborvezető neve sem jutott az eszébe.

„Bozsó István” február 1-jei jelentéséből³⁵ tudjuk meg, hogy Skriba Ferencet éjszakánként hallgatták ki, s hogy letartóztatását továbbra is tévedésnek tartja. Állítja, hogy bűncselekményt nem követett el, elmeséli élettörténetét, benne azt is, hogy 1950-ben a több fizetés és egyéb anyagi előnyök reményében lett ismét hivatásos tiszt. „Bozsó” válaszul saját fedőtörténetét adta elő, mely szerint a Ganz Villamossági Művek statisztikai hivatalában dolgozott, és az itthoni állapotok miatt disszidálni akart. A jelentésben további tervét is vázolta: *„Ahogyan mélyül ismeretségünk a továbbiakban, úgy közlöm vele a további »történetet« az eligazítás értelmében.”* „Bozsó” idézi Skribának a kihallgatójára tett megjegyzését is: *„...azt a rosszindulatú magatartást, amivel előadója a kérdéseket taglalta, nem merte volna feltételezni. Sérti, hogy nem hisznek neki, elmondása szerint már bánja, hogy hazajött. Úgy tűnik, rájött, miről is szól letartóztatása: félre akarják állítani, mert ő az utolsó régi tiszt a repülőtéren.”*

Az ugyancsak február 1-jén készült vizsgálati terven³⁶ egy kézírásos, bíráló széljegyzet találkozó, olvashatatlan aláírással: *„Hevesi szds. elvt. Csináljanak másik, valóban vizsgálati tervet, mert ez nem az! A feladatok össze vannak keverve, az intézkedések sablonosak, egyáltalán nem kielégítőek.”* A négyoldalas iratba több helyen belejavítottak, megváltoztatva a vizsgálat feladatainak megfogalmazását, sorrendjét. A terv aláírói Szigeti Jenő és Zagg János államvédelmi főhadnagyok voltak, a későbbiekben – talán a kritikai megjegyzések hatására – Zaggot felváltja a kihallgatási eljárást végigvivő Velyó Sándor államvédelmi főhadnagy. Ettől függetlenül továbbra is előfordulnak számon kérő megjegyzések, javaslatok az iratokon, míg Velyó a *„hálózati elvtársak”* odafigyelését hiányolja: *„...Skriba ügyében több esetben kértem az illetékes hálózati osztály alosztály vezető elvtársat, hogy küldje át hozzám az ügy illetékes előadóját. Azonban csak ígéretet kaptam, de az illetékes elvtárs nem jött el hozzám.”³⁷*

A tervben összefoglalták az ügy előzményeit, megfogalmazták a vizsgálat célját: felderíteni Skriba Ferenc múltját, hírszerzői munkáját és egyéb, népköztársaság-

ellenes cselekedeteit. Kihallgatásain a továbbiakban állandó elem az 1945 nyarán lezajlott weissensteini látogatással kapcsolatos kérdéssor, firtatva „a Magyarország ellen irányuló felderítő munkát és ezzel kapcsolatos feladatokat”. A „CIC igazolvány” alapján bizonyítottan látják az angol kémkapcsolatot, meglétét csak Skriba beszerzésével tudják magyarázni, s kihallgatói azt is feltételezik, ő is beszerezett másokat. Lehetséges kapcsolatai közül leginkább Martsa Sándorra vonatkozó információkat akarnak szerezni. Minden alkalommal hivatkoznak a Németh István vallomásában szereplő „tényre”: Martsától feladatokat kapott Weissensteinben. A tervben említett vádak bizonyításához a zárkaügynöktől kapott jelentések egyelőre nem járulnak hozzá.

Skriba Ferencet február 2-án³⁸ háborús és népellenes bűncselekmények elkövetésével vádolták meg, mert kesztyűlopás miatt kiköttette egyik emberét. Parancsnoki kötelezettségeit – így a kapott tájékoztatóknak az alakulat előtt való kihirdetését, ezzel a háborús propaganda hirdetését is – terhére rótták, és beismertették vele ezen „bűneit”. „Bozsó” aznapi jelentése szerint³⁹ hangulata változó volt. Tréfált, és miután rájött, hogy az őrség figyeli őket, színészkedett is. Úgy tűnik, még hitt abban, hogy pere jogszerűen fog lezajlani: abban reménykedett, hogy a bíróság előtt visszavonhatja fenti vallomását. A két nappal későbbi fogdahálózati jelentésben⁴⁰ az áll, hogy Skriba magába mélyedt, szótlan, hiányzik neki a családja. „Bozsó” szerint egyre kevésbé óvatos, mert eddig őelőtte is állandóan hangoztatta a népi demokráciához való hűségét, de most arról beszélt, „az események nem húzódnak tovább egy évnél”. Elmondta, hogy újabb bűncselekményt olvastak fejére – még egy kiköttetést, mellyel azonban a hadbírósgától mentette meg beosztottját –, de „ennek dacára viccelődött és kedélyeskedett.” „Bozsó” gyanakvóan jegyzi meg: „Nem akarok ferde irányú következtetéssel élni, de az a színezete van a dolognak, mintha örülne.” Jellemzi is a megfigyeltet: „Elméleti felkészültsége egészen jó. Inkább gyakorlati tapasztalásokon keresztül csiszolódott ki. Szeret magabiztosan nagyhangú lenni, sok esetben nagyzó magatartást tanúsít. Nincsen különösebben kétségbe esve, helyzetét eléggé tisztán látja...”

Február 5-én derült fény arra, milyen legális indoka volt Skribának a weissensteini látogatásra az inkriminált időpontban:⁴¹ Bojárshki Dezső orvos százados és Boldizsár András orvos főhadnagy sofőrjeként járt ott. Ők az amerikai zónában tartózkodó családtagjaik áthozatalához szükséges engedélyeket akarták Weissensteinben elintézni, és három beteget is szállítottak, tehát indokolt volt az út. Ennek ellenére a kihallgató belekötött Skriba Ferenc vallomásába, és nem akarta elhinni, hogy hét év elteltével nem emlékszik a nevekre, útvonalra, a táborbeli gyakorlatra. „Bozsó” következő jelentése⁴² jól illusztrálja a megvádolt ember reakcióit: hogyan próbálja értelmezni a vele történeteket, logikus válaszokat keresve a vádakra. Skriba nem veszi (veheti?) észre, hogy a konstruált történetet akkor is felépítik, ha semmilyen használható információt nem ad hozzá.

A továbbiakban ismét kihallgatták Németh Istvánt, aki megpróbálta felidézni 1945 nyári, weissensteini találkozásukat. Úgy emlékszik, Skriba ekkor nemcsak vele, hanem négy vádlott társával is megbeszélést folytatott, és elmondása szerint látott egy feljegyzést, melyből arra következtetett, hogy Martsa ezredes feladattal bízta meg, de arról nem tud, hogy be is szervezte volna. Ennek ellenére a tábor vezetőivel való tárgyalás résztvevői között is megemlíti Skriba nevét, márpedig ekkor „Magyarország dunántúli részének az angolok segítségével történő megszállását

tárgyalták meg”.⁴³ Ezek nyilvánvalóan terhelő tények voltak Skribára nézve, pedig a későbbiekben kiderült, „feladata” csupán egy Heftbe szóló levél kézbesítése volt.

Az idő előrehaladtával a zárkaügynök jelentései egyre színesebbek lettek, egyre részletesebben taglalja a hallottakat, és fogalmazza meg Skribával kapcsolatos következtetéseit: *„Magatartása ügyének tényleges valóságával kapcsolatosan mereven elzárkózó. Arc kifejezésén szinte látszik, hogy hogyan igyekezik előttem a kihallgatásával párhuzamosan, a lent hangoztatottaknak megfelelően lépést tartani. Megfontoltan, tudatossággal csak olyan dolgokról tesz említést, mellyel a kihallgatáson is »operál«. Aztán utólagosan is hozzáfűzi, hogy »állandóan figyelnek bennünket«. [...] Általában egész lényén, ahogy megnyilvánul, látszik, hogy félre akar mindenkit vezetni, még önmagát is. [...] Elejtett kijelentései és előre kiszámított kérdéseimre is sok esetben kerülő úton válaszol, és ha ténylegességgel adja meg rá is a választ, akkor azt nem tudatosan teszi. Van annyira általánosságban »dörzsölt«, hogy idefent elhallgatott dolgait, csak úgy egyszerűen nem adja le az alig egy hét óta megismert zárkatársának. Elkövetkezendő vele szembeni feladatom legközelebbi feladata [sic!], miután a kérdezősködést viszonylag állandóan felszínen tartom, hogy a kettőnk között levő kapcsolatot igyekszem még jobban mélyíteni, mert jelen esetben zárkózottabb egyénnel állunk szemben.”*⁴⁴ E részlet kapcsán utalok vissza azon megjegyzéseimre, hogy „Bozsó” állítása – miszerint a 2. vkf. osztály tisztje volt – kétségbe vonható a jelentések többnyire zavaros fejtegetése, értelmetlen fordulatai, primitív megfogalmazása és számtalan hibája miatt.

Az újabb vizsgálati tervben⁴⁵ és a kihallgatásokon is ismétlődnek a feladatok és a kérdések, „Bozsó” jelentéseiben azonban feltűnnek új elemek, melyek a vádlott lelkiállapotának, viselkedésének megváltozásáról árulkodnak. Skriba újra és újra leszögezi: nem fog olyan dolgokat beismerni, melyeket nem követett el, és hogy bizonyára „*horthysta tisztként*” gyanakodnak rá.⁴⁶ Tipikus fordulat érlelődik: olyan témákról beszél, melyek megerősíthetik az ellene esz-kábált vádakat: arról, hogy az időjárás (nagy hó volt) alkalmas lenne a nyugatiaknak a támadásra, és „*gyerekes tervezetésekbe kezdett*” a közeli háború utáni helyzetet elképzelve: esetleg ő lesz Kőszeg polgármestere vagy apósa utódként főerdész.⁴⁷ Február 19-ére jutott el odáig, hogy kijelentette: *„...borzalmas állapotok ezek – folytatja – minden konkrétum nélkül letartóztatták csak pusztán annak a gyanújával, hogy esetleg be van szervezve, mert három ízben járt W.-ben mikor szállított valamit.”*⁴⁸ Február 20-án fizikai erőszakról is beszámolt „Bozsó”-nak: korábban az éjszakai kihallgatásokat, a vég nélküli állattatásokat⁴⁹ említette, ekkor viszont azt is, hogy egyik kihallgatója megrúgta. A weissensteini történet folytatását is ekkor mondta el „Bozsó”-nak: Bojárszki Dezső családját keresve, már az amerikai zónában, Skriba elszakadt társaitól, akiket az amerikaiak igazoltattak, és mert nem találták rendben az előzőleg az angoloktól kapott zónaátlépési engedélyüket, őrizetbe vettek. Skriba kétféle verziót is előadott a folytatásról: az egyik szerint az ő bátor fellépése, a másik szerint weissensteini kapcsolataik révén szabadultak ki társai.⁵⁰

Február 22-én⁵¹ „Bozsó” feljegyezte a fogoly ismételt panaszát: *„legvadabb elgondolásába se jutott volna eszébe, hogy »így« fognak vele »kitolni«*”. Skriba vergődését érzékelteti kétségbeesett ötlete: a jelentés szerint arról sző tervet, hogy levelet ír Rákosinak, kérve, ügyét „*párttaghoz méltóan vizsgálják felül*”. Az ismerősének, Piros László⁵² sógornőjének címezett üzenetet kidobná az ablakon, remélve, eljut egészen Rákosiig. „Bozsó” értetlenül szemléli a zárkatársa viselkedésében bekövetkező változást, minden empátiát nélkülöznek vele

kapcsolatos megjegyzései. Kétségbe vonja szavait, ironikus megjegyzéseket tesz rá, de az nem derül ki, volt-e személyes motivációja ellenséges viselkedésének.

A kihallgatások alapján 1952. február 22-én született meg Skriba Ferenc szigorúan titkos őrizetbe vételi javaslata.⁵³ Ebben – az előállítási javaslatból ismerős tények mellett – már vallomására is hivatkoznak: *„Beismerem, hogy a beosztottaimmal szemben embertelen fenyegetési eszközöket alkalmaztam, továbbá a fasiszta háborús célok érdekében propagandát fejtettem ki.”* „Bozsó” jelentése alapján idézik – ilyen formában feltehetően soha el nem hangzott – szavait: *„A vele együtt levő fogdahálózat előtt állandóan a »rendszerváltozásról« beszél, és hogy ő milyen funkciót fog majd annak idején betölteni. Kijelentette a fogdahálózat előtt azt is, hogy több alkalommal foglalkozott már a hazaárulás szándékával, amit kizárólag a családjára való tekintettel nem követett el, de most már erősen bánja, hogy azt nem hajtotta végre.”* (Kiemelés – P. J.)

„Bozsó István” továbbra is Skriba cellatársa maradt, célja olyan helyzet megteremtése volt, melyben az „elszólja magát”. Módszerei közé tartozott, hogy valótlanságot állítva provokálta, máskor a hiúságára vagy gyengeségére apellált, de volt, hogy régi emlékek, dalok felelevenítésével keltett nosztalgikus hangulattól várta a megfigyelt kitárulkozását. Megpróbált szorongást is ébresztetni benne, arra hivatkozva, hogy mint katonatiszt komoly felelősségre vonásra számíthat.⁵⁴ Mivel úgy érzi, így nem sikerült célba érnie, a következő zavaros tervet vázolta jelentésében: *„...a továbbiak folyamán úgy fogom meg a kérdést, [...] hogy azzal a »polgári-szellemi fölényel«, melyet úgy életem folyamán, de túlnyomórészt jelen munkáim levezetésén keresztül felszedtekkkel, melyet ellestem az őrizeteseiktől és eddigi letartóztatott »társaimtól«, egyszerűen letöröm a szarvát.”*⁵⁵ Másnap iránymutatást kért, hogyan viselkedjék a megváltozott helyzetben: *„Minden kétséget kizáróan olyan kijelentéseket tett ügyére vonatkozólag, melyet aztán a későbbiekben teljesen megmásítva mondott el. Éreztessem-e vele azt, hogy megbántva érzem magamat akkor, amikor én közléseket teszek neki, vagy pedig hagyjam a kérdéseket szabadon kialakulni magától?”*⁵⁶

1952. március elejére Skriba Ferenc depresszióssá vált, egyre csak ártatlanságát hangoztatta. Az ügynök szerint azért kevésbé magabiztos, mert rájött, hogy az ÁVH-nak vannak információi a weissensteini táborban történekről. Ugyanakkor nyíltabban beszélt „Bozsó”-val, aki azt közölte vele, hogy 1945 előtt a 2. vkf. osztályán teljesített szolgálatot. E jelentés egyes részei is teljesen érthetetlenek, zavarosak, mint például a következő mondat: *„Erre vonatkozólag már nem tudtam választ kicsikarni belőle, mert bár eljutott az értelméig valószínűen a hozzáfűzése, de elmerült gondolatainak »megközelíthetetlennek hitt sötétségébe«.”*⁵⁷ Skribának minden oka megvolt a lehangoltságra, bezárkózásra, mert ekkor vált számára egyértelművé a vád, mely szerint 1945-ben hadifogolyként beszervezték, majd hazaküldték, fő feladata a disszidensek segítése lett volna. „Bozsó” a továbbiakban tanácsokkal látta el az elbizonytalanodó és nyilvánvalóan megijedt Skribát, aki úgy vélte, a háború alatt elkövetett *„népellenes tetteiért”* – a két fenyegetésért – el fogják ítélni, az 1949-es disszidálási ügy még *„kialakulatlan formáját éli”*, a weissensteini összeesküvésben való részvételére pedig nincsenek bizonyítékok. Továbbra is azon morfondíroz, hogyan korigálhatja majd a tárgyaláson a kihallgatási jegyzőkönyvet – észrevette ugyanis, hogy abba olyan kérdés és válasz is bekerült, ami nem hangzott el. Skriba tehát továbbra is próbál logikusan cselekedni. „Bozsó” pedig – saját fedőtörténetének megfelelően – a disszidálási ügyel provokálja: *„Az eligazításnak megfelelően továbbfejlesztettem ügyemet. És miután a teljes letörtség látszatát*

igyekeztem mutatni, kifejezésre juttattam, hogy az eddigi ügyrészemet lezárták, és áttértek újól a határátlépési kísérletem részleteire. És azt feszegetik, hogy miért éppen Nagyszölnök irányában mentem a határ felé, mikor Szentgotthárdnál átlépve a szovjet zóna sokkal keskenyebb. Itt engedni sejtettem neki, hogy arrafelé azért tartottam, mert meghatározott helyen vártak rám akik kíségettek volna a határon.”⁵⁸ Ezzel sikerült is fogolytársát beugratnia, mert az helyismeretét eláruló tanácsokkal látta el, javasolva, mondja azt, hogy a határ kanyarulata és a sorozatos igazoltatások elkerülése miatt választotta meg útvonalát.

Skriba egyre nyugtalanabbá vált – „Bozsó” március 10-én úgy írta le, hogy „a sarokbaszorítottak tépelődése” jellemzi. A zárkaügynök eufemisztikusan „ráhatásoknak” és „kihallgatási formáknak” nevezi az atrocitásokat, az alváshiányt, bántalmazást, sötétzárkát. Az erőszakos kényszerítő eszközök mellett Skribánál is próbálkoztak ígéretekkel: egy szembesítés után egyik kihallgatója „prédikációt” tartott neki, és utalt arra, hogy vallomása esetén minimális ítélettel megúszhatja a dolgot, sőt van rá lehetősége, hogy az ötéves terv befejezésekor esetleg amnesztiában részesülhet. Skriba zárkabeli megjegyzése szerint ez csak „nyomozati fogás” lehetett, s abban is kételkedik, hogy az ötéves tervet befejezik. Ezen a napon „Bozsó” majdnem lebukott fogolytársa előtt, mert reggel az ő – abban a hitben, hogy fogolytársa kihallgatáson van – megkérdezte tőle, hogy kér-e két kenyeret.⁵⁹ Az eset elkerülte Skriba figyelmét, az ügynök iránti bizalma megmaradt, sőt egyfajta természetes szolidaritás is kialakult részéről, pedig „Bozsó” egyre átlátszóbb módon, nyíltan manipulálta.

A kihallgatási jegyzőkönyvekben márciusban egyre összefüggőbb változatokban kezd feltűnni az 1945-ös kémkedési história. Az iratok megszövegezése az első pillanattól nélkülözötte a hitelességet-hihetőséget, de ezekben a napokban végképp irreálissá vált, annyira egyértelmű, hogy a jegyzőkönyvek nem a valóban elhangzottakat tükrözik, hanem konstruált szövegek. Am a másfél hónapja tartó vizsgálati fogság felőrölte Skriba ellenállását, és március 11-én inkább bevallotta, amivel vádolták, csak legyen vége a kihallgatásoknak.⁶⁰ „Bozsó” március 12-ei jelentésében idézi Skribának az egyik tanúvallomással kapcsolatos megjegyzését. Mátray Károly, Martsa Sándor segédtsíztje beszélt kihallgatásakor a kopjásokról, és „félrevezetett magyaroknak” nevezte őket, mert már látja: itthon éppen ellenkezője folyik annak, mint amit a nyugati emigrációban híresztelnek. Skriba kommentárja a következő volt: „...vajon szegényből mi válhatta ki, hogy ekkora marhaságokat papírra vetett: a kötélről menekült-e meg ezáltal vagy pedig egy minimálisabb ítélet reményében tette?”⁶¹ Az eset érdekessége, hogy 11-én valószínűleg ő maga is hasonló indíték alapján dönthetett arról, hogy beismerő vallomást tesz.

Hangsúlyozandó, hogy magyarországi hírszerzésre irányuló tevékenység valóban volt a weissensteini táborban – de hogy ebben Skriba részt vett volna, azt semmilyen bizonyíték nem támasztotta alá. A következő napokban igyekezett korigálni beismerő vallomását, rossz emberismerőnek és megfigyelőnek mondvá magát. Öt nappal később vissza is vonta vallomását: „Nem tudok tovább hazudni. Beismerem, hogy a megelőző kérdésekben hazudtam. Mivel semmiféle feladatot Martsa ezredestől nem kaptam. Azért hazudtam, mert a kérdésekre választ kértek, nem fogadták el, hogy nem emlékszem a dolgokra, így kigondoltam egy valószínűséget. Állítottam azt, hogy feladatot kaptam. Beismerem, hogy ezt azért tettem, hogy abba hagyják az ilyen irányú kérdéseket. Fenntartom azonban vallomásomnak azt a részét, hogy én a kintlevő magyar hadfoglyok között propagandát fejtettem ki, anélkül, hogy erre bárki is felkért volna. Ezt beállítottágomnál fogva tettem.” Annyit

tett hozzá, hogy ő csak a családja miatt jött haza, más oka – kémkedés, futárszolgálat – nem volt erre.⁶²

„Bozsó” jelentései – zavarosságuk ellenére – híven tükrözik Skriba törekvését, hogy megpróbálja irányítani sorsát. Beismerő vallomását a zárkában azzal indokolta, hogy „látta, ezeknek ez kell”. Az ügynök szerint előtte is igyekszik „mellébeszélni”, és úgy véli, csak azért tett beismerő vallomást, mert a végsőkéig kimerült.⁶³ Anyi könnyebbsége volt, hogy – mint az ügynöknek elmondta – nem mindegy, melyik szobában „állítják”. A közelebbiben meghallja ugyanis, amikor az őt ellenőrizni indul – megnyikordul a széke –, ezért ő is „ülve állhat”.⁶⁴ Megjegyzésének következménye: néhány nappal később már arra panaszkodott, mennyire fáradt – a jelentés nyomán nyilván jobban odafigyeltek arra, hogy ne tudjon pihenni.⁶⁵

1952. március 20-án Skriba ismét beismerte: voltak olyan feladatok, melyeknek az elvégzésébe beleegyezett, mivel egyetértett azokkal. Ilyen volt például a Magyarország gazdasági és politikai helyzetéről való információszerzés vagy a Kisgazdapárt támogatása.⁶⁶ Kihallgatói azonban nem voltak elégedettek vele, mondván ezt egyszer már visszavonta, tehát hazudik. Magánzárkával, sőt akasztással fenyegetőzve⁶⁷ próbálták kicsikarni vallomását. Április 2-án derült ki, hogy Skriba összesen négy alkalommal, hivatalos ügyben járt Weissensteinben, és állította, semmilyen politikai megbeszélésen nem vett rész.⁶⁸ További kihallgatásain sem sikerült megtörni ellenállását, végül 1952. április 22-én készült el ügyében a szigorúan titkos befejező javaslat.⁶⁹ Ebben szerepelt a beosztottaival való durva bánásmód és a Szovjetunió elleni propaganda beismerése, de a háborús vagy népellenes bűncselekmények tagadása is és az, hogy a tanúvallomások sem erősítik meg a kémkedés gyanúját. Kihallgatója, Velyó Sándor főhadnagy ezek alapján javasolta a vizsgálat befejezését és Skriba átadását a Katonai Ügyészségnek. Az ügy kiértékelését ugyanő készítette el, s ebben szükségesnek tartotta „Az ügyben folytatott hálózati munka hiányosságai” címmel összefoglalni a hátráltató tényezőket. Véleménye szerint az ügyet nem kezelték komolyan: „...miután a nevezett a vizsgálati osztályra került egyetlen egy esetben sem jöttek el a hálózati elvtársak az eredményt illetve az eredménytelenség okait átbeszélni. esetleg segítséget nyújtani a helyi ismeretek alapján.” „A vizsgálati munka hiányosságai” között megemlítette: „Az ügy kezdetén nem minden esetben lett készítve napi kihallgatási terv, vagy ha lett is az nem volt alapos, sok kérdéseket [sic!] ölelt fel. Azok nem a már előzőleg tett vallomások alapján készültek el.” Hibák történtek a szembesítésekénél és a tanúkihallgatásoknál is, véleménye szerint ezért nem lehetett az ügyet igazán eredményesen lezárni.⁷⁰ Mivel kezdetben nem ő vezette a kihallgatásokat, utóbbi kritika leváltott elődjének szól.

A vádirat végül 1952. szeptember 2-án⁷¹ készült el. Skriba Ferencet hadbíróság elé állították, az elsőfokú ítéletet 1953. április 1-jén,⁷² a másodfokút 1953. június 1-jén⁷³ hozták meg. A vádak a következők voltak: háborús bűntett, a demokratikus államrend ellen irányuló szervezkedés előkészítésére alkalmas cselekmények elkövetése, összeesküvés és kémkedésről való feljelentési kötelezettség elmulasztása, folytatólagosan elkövetett izgatás, kétrendbeli tiltott határátlépéshez való segítségnyújtás és államtitok megsértése. Első fokú ítélete háborús bűnökért és a népi demokratikus államrend, valamint államtitok megsértéséért 15 év börtönbüntetés volt, mellékbüntetésként 10 év eltiltás a közügyek gyakorlásától, lefokozás és vagyonelkobzás, másodfokon 6 évre ítélték a mellékbüntetések meghagyásával. Börtönbüntetése mérséklésének oka az volt, hogy bizonyítottság hiányában a háborús bűnök vádja alól felmentették, maradt az izgatás, a népi

demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés feljelentésének elmulasztása és az államtitok megsértése. Skriba Ferenc börtönbüntetését 1953-ban a felére csökkentették.⁷⁴

Ügyében a kérdés végig az volt, hogy mely vádak alapján tudják elítélni, és nem az, hogy bűnös-e – azt előre eldöntötték. „Horthysta” katonatiszt és légiőrös múltjával, úgy tűnik, semmiképpen nem maradhatott ki az áldozatok, a meghurcoltak sorából akkor sem, ha kémtevékenységet végül a szoros fogdahálózati megfigyelés ellenére sem tudtak rábizonyítani. Annak feltárása, hogy további életútját hogyan befolyásolta elítélése, további kutatást igényel, operatív kartonjára azonban két alkalommal – 1970-ben és 1987-ben – felkerült, hogy mentesül a hátrányos jogkövetkezmények alól. Ez alapján valószínűsíthető, hogy 1956-ban nem exponálta magát; az újabb stigmát jelentett volna a nyilvántartásban.

¹ A tanulmány az „Egy Rákosi-korszakbeli kémper a zárkaügynök békaperspektívájából” (*Acta Historica*, Tomus CXXXI. Szerk. Almási Tibor. Szeged 2010. 67–82.) című munka bővített változata. A témáról részletesebben: Okváth (szerk.), 2001; Gyarmati és társai (szerk.), 2013; vonatkozó tanulmány: Ötvös, 2012.

² Pihurik, 2013: 456–472.

³ ÁBTL 3.1.9 V-85140/1. 102–105. Kihallgatási jegyzőkönyv Szentgyörgyi Dezső 1950. december 15-ei vallomásáról. 103.

⁴ ÁBTL 3.1.9 V-85140. 44–52. Kihallgatási jegyzőkönyv dr. Németh István 1950. november 4-ei vallomásáról. 51. Dr. Németh István hallomás alapján azt is állította, Mindszenty József „*hirdette vagy akarta*” az angolszász megszállást Magyarországon. Uo. 71–73. Kihallgatási jegyzőkönyv dr. Németh István 1950. november 18-ai vallomásáról. 72.

⁵ Martsa Sándor (1893–1969) ezredes, az ausztriai Weissensteinben levő C hadifogolytábor megszervezője, majd parancsnoka volt.

⁶ Zsitnyáni, 2002: 1087.

⁷ Zákó András (1898–1968) vezérőrnagy, 1944. október 16-tól a Honvéd Vezérkar 2. (hírszerzés, kémelhárítás) osztályának és az Államvédelmi Központnak a vezetője volt.

⁸ Bak András (1912–?) vezérkari százados.

⁹ Korponay Miklós (1919–1987) vezérkari százados, a magyar katonai emigráció egyik fő szervezője.

¹⁰ Haraszi (szerk.), 2007: 309–310.

¹¹ Az MHBK 1949. január 1-jén alakult meg kisbarnaki Farkas Ferenc (1892–1980) vezérezredes vezetésével.

¹² Zsitnyáni, 2001: 185.; Ötvös, 2012: 64–65.

¹³ Markó, 2001: 163–164.

¹⁴ Zsitnyáni, 2001: 178.

¹⁵ Dr. Németh István (1905–?) jogász, a háború idején tartalékos tisztként több beosztásban szolgált, 1943-tól hadbíróként, 1945 májusában esett angol hadifogságba. A peranyag társaira is vonatkozó, jelentős része megtalálható dossziéiban: ÁBTL 3.1.9. V-85140 és ÁBTL 3.1.9. V-85140/1.

¹⁶ Dr. Lenk János (1922–?) jogot végzett, 1943-ban avatták doktorrá, ezután hadbíró lett. 1945 májusában esett amerikai hadifogságba.

¹⁷ ÁBTL 3.1.5. O-11987/3. 36. Kihallgatási jegyzőkönyv dr. Lenk János 1950. november 20-ai vallomásáról.

¹⁸ ÁBTL 3.1.9 V-85140. 247–266. A budapesti katonai törvényszék ítélete. A II–VII. rendű vádlottak börtönbüntetésben részesültek. Dr. Lenk Jánosnak 1956-ban a váci börtönből sikerült kiszabadulnia, ezután külföldre távozott. ÁBTL 3.1.5. O-14581/40.

¹⁹ Jelvényükön egy pumafej volt, innen az ezred tagjainak közkeletű elnevezése.

²⁰ ÁBTL 3.1.9 V-85140/1. Dr. Németh István és társai. 106–107. Kihallgatási jegyzőkönyv Szentgyörgyi Dezső 1951. január 12-ei vallomásáról.

²¹ Markó, 2001.

²² ÁBTL 3.1.9. V-103461 és 3.1.9. V-103461/1.

²³ A kiképzés hiányosságai miatt 1953-ig az új pilóták 10%-a, közel kétszáz fiatalember veszítette életét gyakorlatozás közben. Gyarmati, 2011: 285–286.

²⁴ Vasváry József (1898–1984) altábornagy.

²⁵ ÁBTL 3.1.9 V-85140. 71–73. Kihallgatási jegyzőkönyv, dr. Németh István 1950. november 18-ai vallomása. Az idézeteket – mivel stílusuk, fordulataik, sőt hibáik is jellemzőek – szöveghűen, de a rövidítéseket feloldva, a súlyos helyesírási hibákat korrigálva közlöm.

²⁶ 1944 októberében felállított elit hadosztály. 1945 tavaszán Ausztriába vonultak, májusban megadták magukat az angoloknak, akik nem fegyverezték le alakulataikat, hanem őrzésvédelmi és karhatalmi feladatokkal bízták meg őket.

²⁷ A bíróság így vélekedett a kémkedési vádatokat következetesen tagadó Szentgyörgyi Dezső esetében is, aki 1945–46-ban több alkalommal feketéző úton volt Ausztriában, ezért bizonyítottan tekintették beszervezését: „*A többi vádlottra is vonatkozó tényállásból következtetve nem tételezhető fel, hogy Ujszászi [György százados] nem használt volna fel alantas céljaira egy olyan használható [embert], aki az osztrák-magyar határon ismételten átkelt illegális úton, s aki egyéb magatartása alapján erre megbízhatónak mutatkozott, mint ez Sz. D. VII. rendű vádlott vonatkozásában is [fenn]állott.*” ÁBTL 3.1.9 V-85140. 247–266. A budapesti katonai törvényszék ítélete. 262. Az 1956. július 11-én tett javaslatban hétéves büntetésének a félbeszakítását és Szentgyörgyi Dezső egyéni kegyelemben részesítését már azzal indokolták, hogy vallomását a bíróság előtt visszavonta, egyéb bizonyíték pedig nem volt arra, hogy kémkedett. ÁBTL 3.1.9 V-85140. 285.

²⁸ ÁBTL 3.1.9 V-85140. 53–57. Kihallgatási jegyzőkönyv dr. Németh István 1950. november 11-ei vallomásáról. 53.

²⁹ Uo. 54. Németh Istvánt hazatérési szándékának kinyilvánítása után 1946 májusában Martsa felszólította, hogy itthon tartsa távol magát a politikától, ne hívja fel magára a figyelmet, és „*fejtsen ki kémtevékenységet részére*”. Innenről – nyilván nem véletlenül – a Berkesi-regényekből ismerős fordulattal folytatódik a történet, mert mint kiderült, Németh végül is nem szerzett és továbbított híreket, de évekkel később kapott egy levelet Martsától, melyben az a tejjel és vegyszerrel írás fortélyaira is kioktatta. Uo. 55.

³⁰ ÁBTL 3.1.9 V-103461. 12–14. Javaslat Skriba Ferenc előállítására. 1952. január 30.

³¹ Counter Intelligence Corps, az Amerikai Egyesült Államok Kémelhárító Szervezete.

³² ÁBTL 3.1.9 V-103461. 45. Skriba Ferenc kihallgatási terve. 1952. január 31.

³³ Uo. 48. Bozsó István jelentése az 510/2-es zárkai magatartásáról. 1952. január 31.

³⁴ Uo. 50–53. Skriba Ferenc kihallgatási jegyzőkönyve. 1952. február 1.

³⁵ Uo. 54–55. Bozsó István jelentése. 1952. február 1.

³⁶ Uo. 56–59. Vizsgálati terv. 1952. február 1.

³⁷ Uo. 189. Kihallgatási terv. 1952. április 18.

³⁸ Uo. 64–66. Skriba Ferenc kihallgatási jegyzőkönyve. 1952. február 2–4.

³⁹ Uo. 60–61. Bozsó István jelentése. 1952. február 2.

⁴⁰ Uo. 69–70. Bozsó István jelentése. 1952. február 4.

⁴¹ Uo. 72–75. Skriba Ferenc kihallgatási jegyzőkönyve. 1952. február 5.

⁴² Uo. 76. Bozsó István jelentése. 1952. február 5.

⁴³ Uo. 88–93. Németh István vallomása. 1952. február 7. Benne utalás Mátray (Mátrai) Károly századosnak, Martsa Sándor segédtisztjének, a dr. Lenk János és társai elleni per III. rendű vádlottjának feljegyzéseire is.

⁴⁴ ÁBTL 3.1.9 V-103461. 94–95. Bozsó István jelentése. 1952. február 7.

⁴⁵ Uo. 98–102. Vizsgálati terv. 1952. február 8.

⁴⁶ Uo. 112–113. Bozsó István jelentése. 1952. február 11.

⁴⁷ Uo. 138. Bozsó István jelentése. 1952. február 15.

⁴⁸ Uo. 148. Bozsó István jelentése. 1952. február 19.

⁴⁹ A kihallgatott személynek hosszú időn át mozdulatlanul, szorosan fal felé fordulva kellett állnia. Fizikai erőszakot ilyenkor nem kellett elviselnie, de az órákon át tartó állattatás nagy megpróbáltatást jelentett, gyakran eszméletvesztéshez vezetett.

⁵⁰ ÁBTL 3.1.9 V-103461. 151–152. Bozsó István jelentése. 1952. február 20.

⁵¹ Uo. 151–152. Bozsó István jelentése. 1952. február 22.

⁵² Piros László (1917–2006), 1950-tól az ÁVH határőrségének parancsnoka.

- ⁵³ ÁBTL 3.1.9 V-103461. 15–17.
⁵⁴ Uo. 224–227. Bozsó István jelentése. 1952. február 26.
⁵⁵ Uo. Ez esetben a szöveg jellemző helyesírási hibáit nem javítottam.
⁵⁶ ÁBTL 3.1.9 V-103461. 233. Bozsó István jelentése. 1952. február 27.
⁵⁷ Uo. 261–265. Bozsó István jelentése. 1952. március 3.
⁵⁸ Uo. 275–276. Bozsó István jelentése. 1952. március 5.
⁵⁹ Uo. 299–301. Bozsó István jelentése. 1952. március 10.
⁶⁰ Uo. 303–305. Skriba Ferenc kihallgatási jegyzőkönyve. 1952. március 11.
⁶¹ ÁBTL 3.1.9. V-103461/1. 9–10. Bozsó István jelentése. 1952. március 12.
⁶² Uo. 41–44. Skriba Ferenc kihallgatási jegyzőkönyve. 1952. március 17.
⁶³ Uo. 28–30. Bozsó István jelentése. 1952. március 14.
⁶⁴ Uo. 71. Bozsó István jelentése. 1952. március 21.
⁶⁵ Uo. 75–78. Bozsó István jelentése. 1952. március 24.
⁶⁶ Uo. 64–66. Skriba Ferenc kihallgatási jegyzőkönyve. 1952. március 20.
⁶⁷ Uo. 110. Bozsó István jelentése. 1952. március 29.
⁶⁸ Uo. 124–126. Feljegyzés Skriba 1952. április 2-ai vallomásáról.
⁶⁹ Uo. 217–219. Szigorúan titkos befejező javaslat Skriba Ferenc ügyében. 1952. április 22.
⁷⁰ Uo. 238–239. Skriba Ferenc ügyének kiértékelése. 1952. május 5.
⁷¹ ÁBTL 3.1.9. V-103461. 319–321. Vádirat Skriba Ferenc és társa ellen. 1952. szeptember 2.
⁷² Uo. 327–331.
⁷³ Uo. Skriba Ferenc és társai. 333–335.
⁷⁴ ÁBTL 2.2.1. I/10. 2./73–74. Operatív nyilvántartások. Skriba Ferenc operatív kartonja.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

2.2.1.	Operatív nyilvántartások	
	I/10. 2./73–74.	Skriba Ferenc operatív kartonja
3.1.5.	Operatív dossziék	
	O-11987/3.	Dr. Lenk János
	O-14581/40.	Dr. Lenk János
3.1.9.	Vizsgálati dossziék	
	V-85140	Dr. Németh István és társai
	V-85140/1.	Dr. Németh István és társai
	V-103461	Skriba Ferenc és társai
	V-103461/1.	Skriba Ferenc és társai

Hivatkozott irodalom:

Gyarmati, 2011

Gyarmati György: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956.* Budapest, ÁBTL – Rubicon Ház Bt.

Gyarmati és társai (szerk.), 2013

Bűnbak minden időben. Bűnbakok a magyar és az egyetemes történelemben. Szerkesztette: Gyarmati György – Lengvári István – Pók Attila – Vonyó József. Pécs–Budapest, Kronosz Kiadó – Magyar Történelmi Társulat – Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára.

Haraszti (szerk.), 2007

Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az államvédelmi központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései. Szerkesztette: Haraszti György. Budapest, ÁBTL–Corvina.

Markó, 2001

Markó György: Konceptiós perek a légierő tisztjei ellen. A magyar tisztikar ellen irányuló perek, 1945–1953. In *Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945–1958. Tanulmányok a fegyveres testületek tagjai elleni megtorlásokról a hidegháború kezdeti időszakában.* Szerkesztette: Okváth Imre. Budapest, Történelmi Hivatal. 163–172.

Okváth (szerk.), 2001

Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945–1958. Tanulmányok a fegyveres testületek tagjai elleni megtorlásokról a hidegháború kezdeti időszakában. Szerkesztette: Okváth Imre. Budapest, Történelmi Hivatal.

Ötvös, 2012

Ötvös István: *Konceptióváltások. A Rajk-per katonai vonala.* Máriabesnyő–Gödöllő, Attraktor.

Pihurik, 2013

Pihurik Judit: Katonadolog 1945–1962. A „horthysta katonatiszt”: bűnbak vagy ellenség? In *Bűnbak minden időben. Bűnbakok a magyar és az egyetemes történelemben.* Szerkesztette: Gyarmati György – Lengvári István – Pók Attila – Vonyó József. Pécs–Budapest, Kronosz Kiadó – Magyar Történelmi Társulat – Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára. 456–472.

Zsitnyányi, 2001

Zsitnyányi Ildikó: „A hazáért mindhalálig!” A magyar tisztikar ellen irányuló perek, 1945–1953. In *Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945–1958. Tanulmányok a fegyveres testületek tagjai elleni*

megtorlásokról a hidegháború kezdeti időszakában. Szerkesztette: Okváth Imre. Budapest, Történeti Hivatal. 173–197.

Zsitnyányi, 2002

Zsitnyányi Ildikó: Egy „titkos háború természete”. A Magyar Harcosok Bajtársi Közössége tagjaival szemben lefolytatott internálási és büntetőeljárás gyakorlat 1948–1950. *Hadtörténelmi Közlemények*, 115. 1086–1101.